

ลักษณะขัดแย้ง ในเรื่องเสื่อโคคำฉันท

สุวคนธ์ จงตระกูล*

เสื่อโคคำฉันท เป็นวรรณกรรมที่มีผู้สนใจน้อยกว่า สมุทโฆษคำฉันทมาก อาจจะเป็นเพราะว่าเสื่อโคคำฉันทด้อยกว่าในเรื่องของความไพเราะ และลักษณะเนื้อเรื่องไม่ต้องกับรสนิยมของผู้อ่านกล่าวคือ เนื้อเรื่องบางตอนขัดกับหลักธรรมของพุทธศาสนาเช่น การกระทำมาตุฆาต การผิดลูกเมีย การแก้แค้น ผู้เขียนได้อ่านบทละครนอกเรื่องควาอินเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏว่ามีเนื้อเรื่องเหมือนกับเรื่องเสื่อโคคำฉันท จะต่างกันก็เฉพาะชื่อเมือง และตัวละครในภาคผนวกของบทละครนอกเรื่องนี้บอกว่าได้เค้าเรื่องมาจากนิทานชาดกเรื่องพหลาคาวิชาดก ผู้เขียนคิดว่า อาจจะจุดนี้เองที่ทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่เหมารวมเอาว่า เสื่อโคคำฉันทได้เค้าเรื่องมาจากพหลาคาวิชาดกด้วย หากพิจารณาเนื้อเรื่องของพหลาคาวิชาดก และเรื่องเสื่อโคคำฉันทอย่างละเอียดแล้ว ทำให้นึกว่าเรื่องเสื่อโคคำฉันทอาจจะมามีที่มาจากที่อื่นก็ได้ เพราะเนื้อเรื่องของวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ไม่มีตอนใดที่มีลักษณะเหมือนกันเลย เพื่อประกอบการพิจารณาผู้เขียนขอเล่าเรื่องย่อของวรรณกรรมทั้งสองเรื่องดังนี้

เรื่องเสื่อโคคำฉันท

ลูกเสื่อลูกโคสองตัวเดินทางมาด้วยกันในป่าจนถึงสำนักฤาษิตนหนึ่ง ฤาษีเห็นสัตว์ทั้งสองเดินมาด้วยกันก็สงสัย เพราะธรรมชาติสัตว์ทั้งสองเป็นศัตรูกัน ลูกเสื่อจึงเล่าเรื่องให้ฟังว่าตนอยู่กับแม่ในถ้ำ วันหนึ่งแม่เสื่อออกไปหากินเพลิน ทั้งตนให้อตนมหิวโหยแสนสาหัส เผอิญมีโคแม่ลูกคู่หนึ่งเดินผ่านมา ลูกเสื่อร้องขอนมแม่โคกิน ที่แรกแม่โคไม่ยอม เพราะเห็นเสื่อเป็น

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

คัทรุ แต่ลูกโคขอร้องให้ช่วยจึงยอม ลูกเสือสำนักบุญคุณจึงบอกให้แม่โคอาศัยอยู่ที่นั่นเพราะมี
อาหารบริบูรณ์ ตนจะขอร้องแม่เสือมิให้ทำอันตราย แม่โคตกลง

เมื่อแม่เสือกลับมา ลูกเสือแก่งทำเป็นโกรธ และเล่าให้ฟังว่าตนรอดชีวิตเพราะ
แม่โคยอมให้กินนม ขอให้แม่เสือสัญญาว่าจะไม่ทำร้ายโคแม่ลูก แม่เสื่อยอมสัญญา เสือและโค
จึงอยู่ร่วมกัน ลูกเสือลูกโครักใคร่กันมาก

อยู่มาแม่เสือกิดทำร้ายแม่โค ส่วนแม่โคนั้นระวังตัวอยู่เสมอ เวลาไปหากินก็ไปคน
ละทางกับแม่เสือ วันหนึ่งแม่เสือลงว่าจะไปหากินทางทิศเหนือ แม่โคจึงไปทางทิศใต้ แม่
เสือไปทางทิศเหนือแล้ววกกลับมาทางทิศใต้ และจับแม่โคกินเป็นอาหาร

ลูกเสือลูกโคคอยจนเย็นค่ำไม่เห็นแม่โคกลับมา ก็สงสัยว่าแม่เสือกองจะจับกินเป็น
อาหาร เมื่อแม่เสือกลับมามีกลิ่นโคติดมาด้วย ลูกเสือลูกโคก็รู้ความจริง จึงช่วยกันฆ่าแม่เสือจน
ตายแล้วลูกสัตว์ทั้งสองก็ชวนกันเดินทางจนมาพบฤาษี

ฤาษีเห็นลูกสัตว์ทั้งสองมีความกตัญญู จึงชุบให้เป็นคน ให้ชื่อลูกเสือว่า พหลวิชัย
ส่วนลูกโคให้ชื่อว่าคาวี แล้วฤาษีสอนวิชาความรู้ให้จนจบ และให้ไปหาเมืองครอบครอง ฤาษีทำ
พิธีถอดดวงใจพหลวิชัยและคาวีไว้ในพระขรรค์

พหลวิชัยและคาวีเดินทางมาจนถึงเมืองจันทบุรี ซึ่งมียักษ์อาศัยอยู่ในสระน้ำ คอยจับ
ผู้คนที่มาตักน้ำกินเป็นอาหาร คาวีได้ต่อสู้กับยักษ์และฆ่ายักษ์ได้ ท้าวมครยกราชิตาให้ แต่
คาวีอ้างว่าควรยกให้พหลวิชัยผู้เป็นพี่ก่อน แล้วคาวีก็ออกเดินทางไปหาเมืองครอบครอง ก่อนไป
ได้เสียดายคอกบัวไว้คนละคอก ถ้าใครเป็นอันตรายคอกบัวของคนนั้นจะเหี่ยวเฉา คาวีเดินทาง
ไปถึงเมืองรมนครซึ่งเป็นเมืองร้าง เห็นกลองใบใหญ่ตีไม่ตั้งก็เอาพระขรรค์แหวะดู พบนางจันทร์
นางเล่าเรื่องให้ฟังว่ามีนกอินทรีมากินคน คาวีสามารถฆ่านกได้ ก็อยู่กับนางจันทร์ที่เมืองร้าง

วันหนึ่งเทศกาลลงกรานต์ คาวีชวนนางลงอาบน้ำ นางสระผมผมร่วง นางจึงเอา
ผมใส่ผอบลอยน้ำไป ผอบผมนางจันทร์ลอยไปติดที่เมืองพัทวิไสย ท้าวยศภูมิหลงในผอบซึ่งมี
กลิ่นหอมนั้นมากอยากได้นางเจ้าของผมเป็นชายา จึงประกาศให้รางวัลผู้ให้นำนางมาถวาย ในที่สุด
ยายเฒ่ามาลาสามารถนำนางจันทร์มาถวายได้ โดยลวงฆ่าคาวี

เกี่ยวกับที่มาของเรื่องเสือโคคำจันท์นี้ ขุนวิจิตรมาตราได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับที่มาของเรื่องนี้ไว้ในหนังสือชัชวฤกษ์ฉบับวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า เสือโคคำจันท์น่าจะได้อัฒมาจากนิทานโบราณของอียิปต์เรื่องสองพี่น้อง โดยให้เหตุผลว่า ทั้งสองเรื่องมีจุดสำคัญตรงกันคือ

๑. มีเรื่องการเสียดาย
๒. มีกัรถอดดวงใจ
๓. มีนางผมหอม
๔. มีพี่น้องซึ่งรักกันมากได้ช่วยเหลือกัน

นิทานเรื่องสองพี่น้อง มีดังนี้

มีพี่น้องสองคน คนพี่ชื่อ อะนุญ คนน้องชื่อบายติ อะนุญมีภรรยาแล้ว บายติอาศัยอยู่กับพี่ชายและพี่สะใภ้ โดยทำงานให้ทุกอย่าง บายติรู้ภาษาวัว วันหนึ่งสองพี่น้องไปนา อะนุญให้บายติกลับมาเอาข้าวเปลือกที่บ้าน บายติเอากระบุงใหญ่ใส่ข้าวเปลือกไป ๑๕ สัด พี่สะใภ้เห็นบายติแข็งแรงมากเกิดปฏิพัทธ์ พุดชักชวนในเชิงสวาท บายติโกรธและปฏิเสธ นางกลัวความผิดตกเย็นก็แกล้งทำตัวเองให้เป็นรอยฟกช้ำ แสร้งมาทำมารยานอนชมไม่ออกมารับสามี ไม่จุคไฟปล่อยให้บ้านมืด อะนุญเฝ้าถาม นางฟ้องว่าบายติจะทำมิดีมิร้ายนางขัดขึ้น บายติก็ตีนางเพื่อไม่ให้ฟ้องพี่ชาย อะนุญโกรธมากฉวยมีดไปซ่อนอยู่หลังประตูคอกวัวจะฆ่าบายติ พอบายติกลับมาวัวบอกให้รู้ บายติรีบหนีอะนุญไล่ตาม บายติร้องให้เทวดาช่วย เทวดาบันดาลให้แม่น้ำซึ่งมีจระเข้เต็มขวางไว้ พอสว่างบายติเล่าความจริงให้ฟัง แล้วบอกว่าตนจะไปอยู่ที่ป่าอะเคเซีย จะถอดดวงจิตไว้ที่ยอดไม้ ถ้าต้นอะเคเซียถูกตัดและดวงจิตตกลงมาที่พื้นดินให้อะนุญช่วยหา เมื่อพบก็ให้เอาใส่หม้อน้ำที่สะอาด ตนจะกลับมีชีวิตขึ้นใหม่ จะได้แก้แค้นศัตรูต่อไป เมื่อจะเกิดเหตุร้ายให้สังเกตดูเมรัยในจอกจะเป็นฟองล้นออกมาส่งเสร็จบายติก็ลาไปสู่ป่าอะเคเซียส่วนอะนุญกลับไปฆ่าภรรยา และเศร้าโศกถึงน้องทุกวัน

ฝ่ายบายติอยู่ป่าละเ็นอ กลางคืนนอนใต้ต้นอะเคเซีย ถอดดวงจิตไว้บนยอดไม้ เทวดาจึงเนรมิตนางงามให้เป็นภรรยา นางนี้ได้รับคำทำนายว่าจะต้องตายด้วยดาบของบายติ บายติบอกนางว่าตนถอดดวงจิตไว้บนต้นอะเคเซีย

เกี่ยวกับที่มาของเรื่องเสือโคคำจันท์นี้ ขุนวิจิตรมาตราได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับที่มาของเรื่องนี้ไว้ในหนังสือชัชวฤกษ์ฉบับวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่า เสือโคคำจันท์น่าจะได้อัฒมาจากนิทานโบราณของอียิปต์เรื่องสองพี่น้อง โดยให้เหตุผลว่า ทั้งสองเรื่องมีจุดสำคัญตรงกันคือ

๑. มีเรื่องการเสียดาย
๒. มีกัรถอดดวงใจ
๓. มีนางผมหอม
๔. มีพี่น้องซึ่งรักกันมากได้ช่วยเหลือกัน

นิทานเรื่องสองพี่น้อง มีดังนี้

มีพี่น้องสองคน คนพี่ชื่อ อะนุญ คนน้องชื่อบายติ อะนุญมีภรรยาแล้ว บายติอาศัยอยู่กับพี่ชายและพี่สะใภ้ โดยทำงานให้ทุกอย่าง บายติรู้ภาษาวัว วันหนึ่งสองพี่น้องไปนา อะนุญให้บายติกลับมาเอาข้าวเปลือกที่บ้าน บายติเอากระบุงใหญ่ใส่ข้าวเปลือกไป ๑๕ สัด พี่สะใภ้เห็นบายติแข็งแรงมากเกิดปฏิพัทธ์ พุดชักชวนในเชิงสวาท บายติโกรธและปฏิเสธ นางกลัวความผิดตกเย็นก็แกล้งทำตัวเองให้เป็นรอยฟกช้ำ แสร้งมาทำมารยานอนชมไม่ออกมารับสามี ไม่จุคไฟปล่อยให้บ้านมืด อะนุญเฝ้าตาม นางฟ้องว่าบายติจะทำมิดีมิร้ายนางชดขึ้น บายติก็คืนนางเพื่อไม่ให้ฟ้องพี่ชาย อะนุญโกรธมากฉวยมีดไปซ่อนอยู่หลังประตูคอกวัวจะฆ่าบายติ พอบายติกลับมาวัวบอกให้รู้ บายติรีบหนีอะนุญไล่ตาม บายติร้องให้เทวดาช่วย เทวดาบันดาลให้แม่น้ำซึ่งมีจระเข้เต็มขวางไว้ พอสว่างบายติเล่าความจริงให้ฟัง แล้วบอกว่าตนจะไปอยู่ที่ป่าอะเคเซีย จะถอดดวงจิตไว้ที่ยอดไม้ ถ้าต้นอะเคเซียถูกตัดและดวงจิตตกลงมาที่พื้นดินให้อะนุญช่วยหา เมื่อพบก็ให้เอาใส่หม้อน้ำที่สะอาด ตนจะกลับมีชีวิตขึ้นใหม่ จะได้แก้แค้นศัตรูต่อไป เมื่อจะเกิดเหตุร้ายให้สังเกตดูเมรัยในจอกจะเป็นฟองล้นออกมาส่งเสร็จบายติก็ลาไปสู่ป่าอะเคเซียส่วนอะนุญกลับไปฆ่าภรรยา และเศร้าโศกถึงน้องทุกวัน

ฝ่ายบายติอยู่ป่าละเ็นอ กลางคืนนอนใต้ต้นอะเคเซีย ถอดดวงจิตไว้บนยอดไม้ เทวดาจึงเนรมิตนางงามให้เป็นภรรยา นางนี้ได้รับคำทำนายว่าจะต้องตายด้วยดาบของบายติ บายติบอกนางว่าตนถอดดวงจิตไว้บนต้นอะเคเซีย

วันหนึ่งขณะบายตีไปล่าสัตว์ นางออกไปเดินเล่นใต้ต้นอะเคเซียข้างกระท่อมก็เห็น
 แม่น้ำเกิดเป็นระลอกคลื่นซัดมาที่ตัวนาง นางวิ่งหนีเข้ากระท่อม แม่น้ำได้ร้องขอนางกับต้น
 อะเคเซีย ต้นอะเคเซียจึงเอาผมของนางขมวดหนึ่งให้ไป แม่น้ำก็พัดพาผมของนางไปสู่กรุงอจีปต์
 และไปติดอยู่ตรงคูอันเป็นที่ซักพระภูษาของพระเจ้าแผ่นดินอจีปต์ กลิ่นหอมของผมไปติดภูษาทรง
 เหล่าพนักงานภูษามาลาก็โทษกันว่าซักอย่างไรให้น้ำหอมมาติดพระภูษา ในที่สุดหัวหน้าพนักงาน
 ก็เห็นผมหอมซึ่งลอยมาติดที่คูน้ำ ก็ให้คนเอาผมขึ้นมา กษัตริย์แห่งกรุงอจีปต์ให้ราชบุรุษเที่ยว
 สืบหานางยังที่ต่าง ๆ ในไม่ช้าพวกที่ไปยังที่ต่าง ๆ ก็กลับมา ยกเว้นพวกที่ไปยังป่าอะเคเซียเหลือ
 รอดกลับมาคนเดียว เพราะบายตีฆ่าตาย กษัตริย์จึงจัดกองทหาร จัดวอและให้หญิงคนหนึ่งนำ
 เครื่องประดับอันงดงามไปด้วย หญิงนั้นรับนางมาถวายได้ นางได้รับแต่งตั้งเป็นมเหสี กษัตริย์
 ทรัสตามเรื่องสามี นางทูลให้ตัดต้นอะเคเซีย บายตีก็ตาย

ฝ่ายอะนุญู วันที่ต้นอะเคเซียถูกตัด เมรัยในจอกที่ตนดื่มกลายเป็นฟองไปหมด
 อะนุญูจึงไปยังป่าอะเคเซีย เห็นน้องชายนอนตาย ก็พยายามหาดวงจิตของน้อง ๓ ปีก็พบ จึงเอา
 หม้อใส่น้ำใส เอาดวงจิตใส่ลงไป กลางคืนบายตีก็ฝัน อะนุญูเอาน้ำให้ในหม้อให้บายตีดื่ม ดวงจิต
 ก็คืนเข้าร่าง แล้วบายตีกลายเป็นวัวให้พี่ชายช้ไปยังกรุงอจีปต์ เพื่อแก้แค้นศัตรู อะนุญูถวายวัว
 แก่กษัตริย์ พระองค์ประทานเงินทองให้เป็นจำนวนมาก

ต่อมาบายตีได้เข้าไปยังพระราชวังชั้นใน ไปบอกนางผมหอมบอกว่าตนคือใคร
 นางตกใจมาก พอกษัตริย์เสด็จมาหา นางก็ทำมรยาทูลว่าอยากกินตับโคตัวนั้น เลือดโคสองหยด
 ตกต้องพื้นดินกลายเป็นต้นไม้งอกขึ้นใหญ่โต วันหนึ่งต้นไม้งอกขึ้นนั้นก็บอกนางว่าตนคือใคร นางทูลขอให้
 กษัตริย์ส่งคนตัดต้นไม้ ขณะเอาขวานฟัน สะเก็ดไม้ชิ้นหนึ่งกระเด็นเข้าปากนาง นางก็ตั้งครรภ์
 ต่อมาประสูติโอรส เมื่อโอรสนั้นได้ราชสมบัติก็ให้ประชุมเหล่าอำมาตย์ราชบริหาร เล่าเรื่องนางผม
 หอมให้ฟัง แล้วให้ฆ่านางเสีย จากนั้นบายตีก็ให้ไปรับอะนุญูมาเป็นอุปราช

หากพิจารณาตามความคิดของขุนวิจิตรมาตรา ก็อาจเป็นไปได้ที่เค้าเรื่องเสื่อโคคำ
 ฉันทน์นี้ มาจากนิทานเรื่องสองพี่น้องของอจีปต์ เพราะมีจุดสำคัญในเรื่องตรงกัน ๔ ประการ
 ดังกล่าวแล้ว

นอกจากนี้ยังมีการแก้แค้น เช่นเดียวกัน ผู้เขียนคิดว่า นิทานของอียิปต์เรื่องนี้คงแพร่เข้าไปในอินเดียได้ เพราะชาติทั้งสองมีการติดต่อกันมาเมื่อเสกกันต่อๆ มากี่คงกลายเป็นนิทานพื้นเมืองในอินเดีย โดยที่เนื้อเรื่องผิดเพี้ยนไปจากเดิมบ้าง แต่หลักสำคัญของเรื่องยังคงกัน ทั้งนี้เพราะในการรับทอดวรรณกรรมจากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่งนั้นย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปร่าง แนวคิดและบุคลิกลักษณะของตัวละครให้เข้ากับสภาพทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนาประจำท้องถิ่นของชาตินั้น ๆ ดังจะเห็นได้จากรามายณะของอินเดียที่แพร่หลายไปสู่ชาติต่าง ๆ ทางเอเชีย เช่น ไทย ชวา มลายู เขมร พม่า บาหลี ฟิลิปปินส์ และรัสเซีย ทางไซบีเรียนั้นก็ยิ่งแตกต่างกันในลักษณะดังกล่าว แต่แก่นเรื่องใหญ่ตรงกัน

เรื่องเสื่อโคคำฉันทน์ผู้เขียนเชื่อว่า เรารับมาจากนิทานพื้นเมืองในอินเดีย (ซึ่งก็ยากที่จะสืบทราบว่ารูปร่างเดิมก่อนที่จะมาเป็นเสื่อโคคำฉันทน์เป็นเช่นไร) เมื่อรับมาแล้วก็คงเข้าหลักเช่นเดียวกับการรับเรื่องรามายณะที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะเนื้อเรื่องตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อมในดินนั้น ๆ

ฉะนั้นรูปร่างเรื่องเสื่อโคคำฉันทน์น่าจะมีลักษณะบางอย่างที่ไม่ตรงต้นเรื่องเดิม กล่าวคือ กวีผู้แต่งอาจจะแก้ไขรูปร่างให้เหมาะกับสภาพสังคมในยุคนั้น เพราะในการสร้างวรรณกรรมแต่ละเรื่องเราจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อเรื่อง แนวคิด ลักษณะตัวละครคืออิทธิพลจาก

สภาพสังคม (รวมทั้งเหตุการณ์บ้านเมือง)

ศาสนา

ทัศนคติส่วนตัวของกวีเอง

เมื่อผู้เขียนได้ศึกษาสภาพสังคมในสมัยพระนารายณ์แล้ว ก็เห็นลักษณะที่รับกันอย่างพอเหมาะของความขัดแย้งในเรื่องเสื่อโคคำฉันทน์กับความขัดแย้งในสังคมสมัยพระนารายณ์ดังจะกล่าวต่อไป

ความสัมพันธ์ของความขัดแย้งในเรื่องเสื่อโคคำฉันทน์กับความขัดแย้งในสังคมสมัยพระนารายณ์

ความขัดแย้ง* (Conflict) หมายถึงการต่อสู้ (Struggle) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างตัว
 เองกับฝ่ายปรปักษ์ ตัวเองกับชะตากรรมหรือสิ่งแวดล้อม หรือเป็นการต่อสู้ภายในจิตตัวละคร
 เอง รวมทั้งการต่อสู้กับระบบค่านิยมในสังคม

ความขัดแย้งแบ่งเป็น ๕ ประเภทใหญ่ คือ

๑. Man against man คือความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน เช่น
 ในเรื่องพระอภัยมณีมังกลาต่อสู้กับพระอภัยมณีผู้เป็นพ่อ หรือในเรื่องสิงห์ไกรภพ กงคาประโลย
 เป็นขบถต่อท้าวอินธุมาศเกิดการต่อสู้กันเป็นต้น

๒. Man against supernature คือความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ชะตา-
 กรรม หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ในเรื่องพระลอ พระลอพยายามต่อสู้กับอำนาจไสยศาสตร์
 ของปู่เจ้าสมิงพราย

๓. Man against nature คือความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับภยันธรรมชาติต่าง ๆ
 เช่น แผ่นดินไหวภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม จะพบมากในนวนิยายเชิงวิทยาศาสตร์ ในวรรณกรรม
 ไทยไม่มีใครมีความขัดแย้งชนิดนี้

๔. Man against society คือความขัดแย้งของบุคคลต่อสังคม การต่อสู้กับความ
 อากจน การต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์ การขัดแย้งกับระบบค่านิยม เป็นต้น เช่นในเรื่องพระอภัยมณี
 พระอภัยมณีและศรีสุวรรณไปเรียนวิชาที่ขัดต่อค่านิยมในสังคม คือเรียนวิชาปีและกระบี่กระบอง
 ซึ่งไม่เหมาะสมกับฐานะกษัตริย์จึงถูกท้าวสุทัศน์ไล้จากเมือง หรือในเรื่องโคบุตร ตอนโคบุตร
 ลักลอบได้เสียกับนางอำพัน เจ้าเมืองผู้เป็นพ่อนางอำพันโกรธ เพราะการกระทำของโคบุตรขัดกับ
 ค่านิยมในสังคม

๕. Man against himself คือความขัดแย้งภายในใจของตัวละครเอง เช่น ใน
 เรื่องพระลอ พระเพื่อนพระแพงปรารถนาจะได้พระลอเป็นคู่ครอง แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความ
 อาย เกรงถูกติฉิน ดังนั้นจึงเกิดความขัดแย้งในใจของตัวละครทั้งสองระหว่างอารมณ์ปรารถนา
 กับความรู้สึกผิดชอบชั่วดี

* Mary Rohrberger, Jr., Semuil woods, Bernard F. Dukore' An Introduction Literature
 p. 22

ความขัดแย้งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณกรรมประเภทนิทาน เป็นหัวใจของนาฏการ (action) กล่าวคือ ความขัดแย้งทำให้เกิดพฤติกรรมต่อเนื่องเป็นเรื่องขึ้น วรรณกรรมประเภทนิทานมักเริ่มต้นด้วยความขัดแย้ง เมื่อความขัดแย้งอันหนึ่งสิ้นสุดลง ความขัดแย้งอย่างใหม่ก็เกิดขึ้นแทนที่ เรื่องจะจบก็ต่อเมื่อความขัดแย้งสิ้นสุดลง หรือตัวละครสามารถเอาชนะความขัดแย้งนั้น ๆ ได้

เรื่องเสื่อโคคำจันท์นี้ ได้เค้าเรื่องมาจากนิทาน ในเรื่องจึงมีความขัดแย้งหลายตอน ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบเรื่อง ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่าความขัดแย้งหลักในเรื่องเสื่อโคคำจันท์คือความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ ในนิทานเรื่องต่าง ๆ ของไทยนี้มีความขัดแย้งปรากฏอยู่ในเรื่องด้วยกันทั้งนั้น อาจเป็นความขัดแย้งชนิดใดชนิดหนึ่ง (ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่ามี ๕ ชนิด) หรืออาจมีมากกว่าหนึ่งชนิดในเรื่องเดียวกันก็ได้ เพราะความขัดแย้งเป็นหัวใจสำคัญของวรรณกรรมประเภทนิทานดังกล่าวแล้ว ความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ในเรื่องเสื่อโคคำจันท์ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะนิทานเรื่องอื่น ๆ ก็มีการต่อสู้ชนิดนี้ เช่นการต่อสู้ระหว่างคนกับยักษ์ คนกับสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์เหมือนกัน แต่ที่ผู้เขียนหยิบยกเอาเรื่องนี้มากล่าวก็เพราะพิจารณาเห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ในเรื่องเสื่อโคคำจันท์ เป็นความขัดแย้งหลักและมีลักษณะน่าสนใจเป็นพิเศษคือ มีความสัมพันธ์อย่างมากกับความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ (ชนสองชาติ) ในสังคมสมัยพระนารายณ์ และมีข้อน่าสังเกตว่ากวีผู้แต่งกล่าวนั้นความขัดแย้งชนิดนี้ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล เช่น ความขัดแย้งระหว่างยายเฒ่ามาลากับคาวี พหุลวิชัยกับท้าวยศภูมินั้น กวีไม่กล่าวถึงให้ชัดเจน

ความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ ในเรื่องเสื่อโคคำจันท์ มีดังนี้

๑. ความขัดแย้งระหว่างแม่เสื่อกับแม่โค สัตว์ทั้งสองเป็นคนละเผ่าพันธุ์ แต่มาอยู่รวมกันความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นแม่เสื่อคิดไม่ซื่อลอบทำร้ายแม่โคจึงตาย ความขัดแย้งนี้คล้ายคลึงกันอย่างมากกับลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแผ่นดินพระนารายณ์ เมื่อชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสคิดไม่ซื่อจึงเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับฝ่ายข้าราชการไทย ถึงฆ่าฟันกันล้มตาย (ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป) ผู้เขียนคิดว่า กวีผู้แต่งสร้างความขัดแย้งดังกล่าวน่าจะต้องการสะท้อนภาพขัดแย้งในสังคม

ส่วนกรณีของลูกเสือลูกโค ซึ่งเป็นคนละเผ่าพันธุ์เหมือนกัน แต่อยู่ร่วมกันได้อย่าง
สันติก็เพราะมีความรักใคร่สามัคคีและมีความสุจริตใจต่อกัน ผู้เขียนคิดว่ากวีผู้แต่งน่าจะชี้แนะทาง
อยู่ร่วมกันอย่างสันติของข้าราชการไทย และข้าราชการต่างชาติในสมัยนั้นไว้ในเรื่องเสือโคด้วย
นั่นคือให้มีความสามัคคีรักใคร่กันฉันท์พี่น้องและให้มีความสุจริตใจต่อกัน เช่นพฤติกรรมของ
ลูกเสือและลูกโค

๒. ความขัดแย้งระหว่างกวีกับยักษ์

ตอนกวีเอาหม้อไปตักน้ำในสระ ยักษ์ผุดขึ้นและเข้าต่อสู้กับกวีทันทีโดยไม่มีกร
ไต่ถามเหตุผลเพียงเพราะกวีเป็นมนุษย์คนละเผ่าพันธุ์กับยักษ์ ตั้งคำถามประพันธ์ว่า

“บัดนั้นกวีผู้ปรา	ชาไชยลีลา
ก็เอากมณฑลลง	
ตักน้ำในสระโดยจง	ยักษ์อันยง
ก็ผุดตระบัดใจ	
คุกกันชั้นจับจอมไท	กวีฤทธิ์ไกร
ก็ลองประลองยักษ์	
กุมกันผกผันไปมา	ต่างคนต่างพา
จะจมบจมโดยถวิล	
คลื่นคลุ้มคลั่งมึงมัจฉินท์	ฉ่าฉ่าเสียงสินธุ์
ระลอกกระหนกชลธิ	
กวีถอดขรรคมุนี	ชুবอวยอันมี
นุภาพด้วยสิทธิศักดิ์	
ฟอนฟันฟาดขาดคอยักษ์	ด้วยเดชอนรรฆ
แห่งผู้สิทธิอวยพระพร”	

๓. ความขัดแย้งระหว่างควีนกับนักอินทรี

ตอนควีนก่อไฟขึ้นในเมืองรเมนกร นักอินทรีเห็นควันไฟก็รู้ว่ามีคนอยู่อยู่ในเมือง จึงรีบมาทันที เพื่อหวังจะจับกินเป็นอาหาร ตั้งคำประพันธ์

“บัดนี้บั๊กซี่สนิษฐาน
ในรเมย์ราชันคร เห็นธุมการ

สัญญาว่ามนุษย์นิกร เหมือนยังไฟฟอน
สมรรถขึ้นเป็นควัน

สกุณาหงสองยีนยัน ถีบศึรชด์ท์
สถานเสทอนธรณินทร”

ฝ่ายควีนเห็นนักอินทรีตกลงมาก็

“..... ถอดพระขรรค์อันมี

ประภาพอกแวงไกว

ขึ้นยืนเหนือแก้วเกยไชย อินทรีตัวไกร

ก็เห็นยุพินทรราชา

แตกดาลงด้วยสหัสสา จิตรจงจินตา

จะคาบจะคั้นภุธร

พระพันด้วยขรรค์กักร ชุกชาติคอมรณ

มหาวีหคโดยจง”

ความขัดแย้งในสังคมสมัยพระนารายณ์

หากได้ศึกษาสภาพสังคมในสมัยพระนารายณ์จากพงศาวดารและจากจดหมายเหตุของ ชาวต่างชาติที่เข้ามาในสมัยนั้น เช่น ลาลูแบร์ ฟอร์บง นิโคลาส เดอ แอร์เวส ล้วนบันทึกไว้ว่า ในสมัยพระนารายณ์มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคม ความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นระหว่างชาวไทยกับชาว ต่างชาติเป็นความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ เช่น

ศึกพม่า

ครั้งแรก พม่ายกทัพมาทางพวกมอญบฏ ซึ่งหลบเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรี เจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ยกกองทัพขึ้นไปช่วย พม่าพ่ายแพ้ ยกทัพกลับไป

ครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๒๐๗ พระนารายณ์โปรดให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ยกกองทัพไปตีอังวะ ยกไปเป็น ๓ ทาง ล้อมอยู่หลายเดือนเสบียงร่อยหรอ จึงยกทัพกลับอยุธยา

กรณีพิพาทกับฮอลันดา

สาเหตุ คือ ไทยจัดเรือไปค้ากับญี่ปุ่นและจีน ฮอลันดาไม่พอใจก็ยึดสินค้าไทย ไทยเรียกค่าเสียหาย ต่อมาฮอลันดาใช้ทัพเรือปิดปากอ่าวไทย และขอทำสัญญาหลายข้อ ไทยจำต้องยอม

กรณีพิพาทกับอังกฤษ

อังกฤษกล่าวหาว่า บริษัทสินค้าไทยในกรุงศรีอยุธยาแย่งการค้าขายของชาวอังกฤษ เป็นเหตุให้บริษัทอังกฤษขาดทุนอย่างมากมาย อังกฤษจึงยึดเมืองมะริด และตะนาวศรี และยังเที่ยวจับเรือสินค้าไทยที่ไปค้าขายยังอินเดีย ไทยจึงประกาศสงครามกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับฮอลันดาและอังกฤษ พระนารายณ์จึงทรงคบค้ากับชาวฝรั่งเศสอย่างจริงจัง และทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นโยบายของพระนารายณ์ดังกล่าวนี้ทำให้ไทยได้รับผลดี คือฮอลันดาและอังกฤษเลิกรังแกไทย

ความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดคือ ความไม่พอใจที่ข้าราชการไทยมีต่อข้าราชการต่างชาติ และชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวฝรั่งเศสจะได้รับสิทธิพิเศษ เป็นต้นว่า สิบแดงเคยใช้เฉพาะในวังและสำนัก พระนารายณ์ก็อนุญาตให้ใช้ที่บ้านของ เซอร์วาเลียร์ เดอ โชมองได้ ข้าราชการไทยพากันพูดถึงเรื่องนี้ เจ้าพระยาวิไชยนทร์ก็กราบทูลเป็นคำขาดว่า พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสมีเดชาานุภาพมาก และกำลังทหารก็มาก เพราะฉะนั้นต้องถือว่า พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสเหนือกว่าพระเจ้าแผ่นดินอื่น ข้าราชการไทยก็ได้แต่หนึ่งไป

๑ พงศาวดารและจดหมายเหตุส่วนใหญ่ มีความเห็นพ้องกันว่า เจ้าพระยาวิไชยนทร์เป็นผู้กราบบังคมทูลพระนารายณ์ให้เป็นไมตรีเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง กล่าวคือจะได้อาศัยกำลัง

๑ วัลยา ปิยะรัตน์ "พระเพทราชาเป็นขบถหรือ" อักษรศาสตร์วิจารณ์ ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๑ (กรกฎาคม ๒๕๑๖)

ของทหารฝรั่งเศสรักษาอำนาจของตนเอง ให้คงอยู่ไปในสยาม ในปลายรัชกาลสมัยพระนารายณ์ ขณะพระองค์กำลังประชวรอยู่ เจ้าพระยาวิไชยเณทร์ได้มีหนังสือไปกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสว่า สยามเป็นประเทศร่ำรวย เหมาะแก่การค้าขาย และเผยแพร่ศาสนาขอให้พระเจ้าหลุยส์ส่งทหารมาประจำที่มะริดและบางกอก อันเป็นเมืองหน้าด่านก่อนถึงอยุธยา โดยแอบอ้างว่า พระนารายณ์มีพระราชประสงค์จะยกเมืองทั้งสองให้แก่ทหารฝรั่งเศส ทั้งสองเมืองมีที่ตั้งสะดวก เหมาะแก่การปิดแม่น้ำกั้นมิให้เรือจากอยุธยาหลบหนีออกไป ขณะเดียวกันก็มีให้เรือชาติอื่นเข้าถึงอยุธยาได้

ด้วยตำแหน่งอันใหญ่โต กอปรกับความไว้วางใจที่พระนารายณ์มีต่อตน เจ้าพระยาวิไชยเณทร์ได้จัดส่งแก้วแหวนเงินทองและข้าวของในท้องพระคลังเป็นจำนวนมากไปถวายเป็นบรรณาการแก่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และเมื่อชาวฝรั่งเศสมาถึงสยาม เจ้าพระยาวิไชยเณทร์จัดการต้อนรับอย่างดีเยี่ยมให้ข้าวของเงินทองเป็นจำนวนมาก ขณะพาสยามเมืองก็บอกว่าเจดีย์ทั้งหลายทำด้วยทองแท้ทั้งองค์มิได้บอกความจริงว่าเป็นอิฐฉาบทอง นอกจากนี้ยังทำให้ราชทูตฝรั่งเศสเข้าใจผิดคิดว่าพระนารายณ์จะเข้ารีตคริสตศาสนา

การชักจูงทหารฝรั่งเศสเข้ามาในประเทศสยาม (นอกจากพวกบาทหลวงเข้ามาเผยแพร่คริสตศาสนา) เป็นการกระทำเพื่อเสริมอำนาจให้ตนเอง เพราะเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ทราบดีว่า ตนจะหมดอำนาจทันทีที่สิ้นสมัยพระนารายณ์ การกระทำดังกล่าวทำให้ชาวสยามไม่พอใจมาก

ในพงศาวดารชาติไทยเล่ม ๕ ของพระบริหารเทพธานีกล่าวไว้ว่า เมื่อพระเพทราชา มีอำนาจมากขึ้นก็เริ่มเพาะความเกลียดชังชาวต่างชาติ และระบบแบบแผนของเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ ในหมู่พระสงฆ์และพลเมือง เหตุผลที่พระเพทราชายกขึ้นมาชี้ให้ชาวสยามรังเกียจชาวต่างชาติคือ

๑. กองทหารฝรั่งเศสได้มายึดบางกอกไว้แล้ว
๒. การกดขี่ข่มเหงของชาวต่างชาติ
๓. ความทะเยอทะยานอันเกินกว่าเหตุของพวกบาทหลวง
๔. ความเย่อหยิ่งและการกดขี่ของเจ้าพระยาวิไชยเณทร์

ในปลายแผ่นดินพระนารายณ์ ขณะพระองค์ประทับอยู่ที่ลพบุรีและกำลังประชวร เจ้าพระยาวิชเยนทร์แสดงท่าทีไม่น่าวางใจ เป็นต้นว่าสั่งให้กองทหารฝรั่งเศสจำนวน ๓๐๐ คน ขึ้นไปที่ลพบุรี เหตุนี้เมื่อพระนารายณ์โปรดให้พระเพทราชาออกจากราชการแผ่นดินแทน ก็เป็นโอกาสให้พระเพทราชากำจัดเจ้าพระยาวิชเยนทร์โดยจับไปคุมขังและทรมานจนตาย ส่วนพระปิยมหาราชโอรสบุญธรรมของพระนารายณ์ก็เกิดการขบถโดยได้รับความสนับสนุนจากเจ้าพระยาวิชเยนทร์นั้น ก็ถูกพระเพทราชาจับได้และถูกประหาร นอกจากนี้มีชาวฝรั่งเศสถูกฆ่าเป็นจำนวนมาก

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นได้ว่า ก่อนเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงถึงฆ่าฟันกันล้มตายในแผ่นดิน ได้มีความขัดแย้งเกิดขึ้นตลอดสมัยพระนารายณ์ ความขัดแย้งนั้นคือความรู้สึกรังเกียจเคียดชัง ความต้องการผลกำไรที่ชาวสยามมีต่อชาวต่างชาติ กล่าวได้ว่าความขัดแย้งนั้นคือความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ (ชาวสยามกับชาวต่างชาติโดยเฉพาะฝรั่งเศส)

ลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมสมัยพระนารายณ์นี้ น่าจะมีความสัมพันธ์อย่างมาก กับลักษณะความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องเสื่อโคคำฉันทน์ กล่าวคือ เป็นความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เหมือนกัน ในเมื่อมีคำกล่าวอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการโดยทั่วไปแล้วว่า “วรรณคดีคือกระจกเงาที่ฉายสะท้อนสภาพสังคมในยุคนั้น ๆ” จึงน่าจะเป็นไปได้ว่ากวีแต่งเรื่องเสื่อโคนี้ต้องการบันทึกสภาพสังคมที่มีความขัดแย้งซึ่งค่อนข้างรุนแรงไว้ด้วย แต่การจะกล่าวตรง ๆ ในยุคที่มีการปกครองแบบราชาธิปไตยย่อมไม่สมควร เพราะเสมือนประกาศว่าพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่เคารพอย่างสูงสุดด้วยสมรรถภาพในการปกครองประเทศให้อยู่ในภาวะสันติสุข ทั้งอาจเกิดอันตรายแก่ตัวกวีผู้แต่งได้ จึงต้องแฝงไว้ในรูปของนิทาน และกำหนดให้ความขัดแย้งในเรื่อง เป็นความขัดแย้งระหว่างสัตว์สองเผ่าพันธุ์บ้าง คนกับสัตว์บ้าง คนกับยักษ์บ้าง ซึ่งก็ยังคงเป็นความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติเผ่าพันธุ์อยู่นั่นเอง ผู้เขียนจึงคิดว่าความขัดแย้งในเรื่องเสื่อโคคำฉันทน์ น่าจะเป็นภาพจำลองความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในสังคมสมัยพระนารายณ์ วรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีคุณค่าทางการเมืองมิใช่น้อย